

Protektorátní poštovní výnosy a nařízení ve vztahu k židovskému obyvatelstvu

Úvod

Republika československá trvala od svého vzniku v roce 1918 pouhých 20 let. Na podzim roku 1938 od ní byla odtržena značná část pohraničí, v polovině března 1939 vyhlásilo Slovensko nezávislost a autonomní Karpatská Ukrajina byla obsazena Maďarskem. Ve zbytku ČSR, okupovaném 15. 3. 1939 německou armádou, byl 16. 3. 1939 zřízen Protektorát Čechy a Morava. Říšské zájmy na protektorátním území zastupoval dosazený říšský protektor. Dosavadní zákony a předpisy, pokud neodporovaly těmto zájmům, zůstávaly v platnosti, říšský protektor měl však právo vydávat přímo „nařízení nutná ve společném zájmu“, zřizovat vlastní potřebné říšské úřady a potvrzovat vládu a její opatření. Protektorát byl přičleněn k celnímu území německé říše a podléhal její celní výsosti, platidlem vedle nově zavedené říšské marky zůstala koruna, jejíž kurs byl upraven nařízením č. 53/1939 Sb. z 21. 3. 1939.

Den po obsazení zbytku republiky, 16. března, bylo také upraveno postavení Protektorátu Čechy a Morava vůči Světové poštovní unii ve smyslu článku 6 Výnosu vůdce a říšského kancléře, podle něhož říše zastupuje zahraniční věci protektorátu. Říšský zahraniční úřad oznámil diplomatickou cestou švýcarské vládě, že přijetí Úmluvy a ujednání Světové poštovní unie, kterou Německo ratifikovalo na posledním předválečném kongresu unie v roce 1934 v Káhiře, se vztahuje i na Protektorát Čechy a Morava. Ve styku se zahraničními poštovními správami a Světovou poštovní unií byla protektorátní poštovní správa zbavena všech kompetencí a veškerá jednání vedlo výhradně říšské ministerstvo pošt.

Také ve vnitřním poštovním styku se stala protektorátní poštovní správa zcela závislou na rozhodnutích říšských úřadů a její pravomoc byla omezena jen na řízení běžných poštovních úkonů uvnitř protektorátu. Poštovní agenda patřila již od 11. 12. 1938 do kompetence ministerstva dopravy. Reorganizací podle § 2 vládního nařízení z 13. 7. 1939 č. 178 Sb. byly při ministerstvu zřízeny úřady „Protektorátní dráhy Čech a Moravy“ a „Protektorátní pošta Čech a Moravy“. Do čela poštovní správy byl výnosem ministra dopravy z 1. 9. 1939 ustanoven generální ředitel pošt, přímo podřízený ministru dopravy. Ministr dopravy řídil státní činnost v oboru protektorátních drah, pošty a telekomunikací, řízením ostatních záležitostí byl pověřen generální ředitel. V čele ministerstva byl do 25. 4. 1941 ministr doc. dr. Jiří Havelka, kdy ho vystřídal dr. Jindřich Kamenický, který funkci vykonával do 5. 5. 1945. Prvním generálním ředitelem byl jmenován ing. Josef Strnad, který ale krátce po nástupu onemocněl a 11. 8. 1940 zemřel. Po dobu jeho nemoci a po jeho smrti jej zastupoval odborový přednosta JUDr. Jaroslav Pipek. Ten odešel do trvalé výslužby k 1. 1. 1943, to už ovšem byl v čele poštovní správy říšský zástupce.

V rámci Heydrichových reforem protektorátní správy bylo 15. 1. 1942 změněno i ministerstvo dopravy na ministerstvo dopravy a techniky a 16. září téhož roku byla vytvořena jeho nová organizační struktura s podrobným rozvrhem působnosti jednotlivých odborů a referátů. Poštovní správa byla rozčleněna na čtyři odbory, z nichž poštovní provoz spravoval odbor I. - Služba poštovní, šeková a spořitelní, Provozní organizace, a jeho tři referáty: I/1 - Poštovní zákon, poštovní řád, poštovní služba vnitřního styku a styku s cizinou, Poštovní protiletectká ochrana, referát I/2 - Poštovní doprava a zřizování poštovních úřadů (poštoven) a referát I/3 - Služba šeková a spořitelní, Poštovní ceniny, Provozní organizace.

Do výkonu všech protektorátních hospodářských ministerstev, tedy i do ministerstva dopravy a techniky, začali v souvislosti s Heydrichovou reformou přímo zasahovat říšští zástupci z Úřadu říšského protektora pro Čechy a Moravu. Úřad byl organizačně rozdělen do několika oddělení s vlastními pododděleními, referáty a skupinami a vedoucí každého oddělení se stal zároveň i vedoucím činitelem oborově příslušného protektorátního ministerstva. Když byl 20. 8. 1943 dosavadní říšský státní tajemník Úřadu říšského protektora Karl Hermann Frank jmenován říšským státním ministrem a bylo vytvořeno říšské státní ministerstvo pro Čechy a Moravu, spadaly záležitosti pošty do jeho oddělení IX s úředním označením „Fermeldewesen und Post“.

Říšským zástupcem u protektorátní poštovní správy byl výnosem říšského protektora z 26. 10. 1942 ustanoven jako generální ředitel pošt Dr. Ing. Friedrich Müller, který byl od 1. 5. 1942 vedoucím skupiny pošt při úřadu říšského protektora. Přebírání pravomoci říšského zástupce nad protektorátní poštou vyvrcholilo 4. 9. 1944, kdy jej ministr dopravy a techniky jmenoval svým všeobecným zástupcem pro obor poštovní správy.

Prostřednictvím Úřadu říšského protektora pro Čechy a Moravu a později prostřednictvím říšského státního ministerstva musela komunikovat protektorátní poštovní správa i se svým nadřízeným úřadem, říšským ministerstvem pošt a odtud dostávala pokyny a rozhodnutí, týkající se vnitřního i mezinárodního poštovního styku. Na základě těchto rozkazů se do vyhlášek protektorátní poštovní správy promítla také protizidovská rasová otázka.

Zavedení základních kritérií říšských protižidovských zákonů, přijatých na „Říšském sjezdu svobody“ NSDAP v Norimberku 15. 9. 1935, na protektorátním území bylo jedním z prvních opatření říšského protektora. Zákon o říšském občanství „Das Reichsbürgergesetz“, který zaváděl definici Žida a židovského míšence a zbavoval je plnoprávného říšského občanství, a zákon o ochraně německé krve a německé cti „Das Gesetz zum Schutze des deutschen Blutes und der deutschen Ehre“, který zakazoval zejména sňatky a mimomanželský styk Židů se státními příslušníky „německé nebo druhově příbuzné krve“, byly včleněny do vydávaných protektorátních nařízení v majetkoprávní, veřejnoprávní a občanskoprávní oblasti.

Základní protižidovská opatření v majetkoprávní oblasti

Říšské ministerstvo financí vyslalo pro záležitosti židovského majetku do protektorátu své poradce s úkolem sjednotit poměry na obou územích. Nařízení říšského protektora Neuratha o židovském majetku č. 6/1939 z 21. 6. 1939 zavedlo v § 9 dosazení árijského vedení, tzv. nucenou správu, do židovských podniků, definovaných podle kritérií židovství a židovských podniků ve smyslu norimberských zákonů. Obdobně byly upraveny majetkoprávní vztahy k nemovitostem, cenným papírům a dalším hospodářským a majetkovým vazbám protektorátního židovského obyvatelstva. Nařízení říšského protektora z 12. 2. 1940, kterým byla zahájena konečná likvidace židovských podniků a jejich převedení do nežidovských, respektive německých rukou, obsahovalo již konkrétní způsoby postupu při vyvlastňování židovských podniků.

Protižidovská opatření v bankovní a spořitelní službě Poštovní spořitelny

Počátek neustále se rozšiřujícího komplexu protižidovských opatření s cílem vydělit Židy z hospodářského a společenského života se v poštovní oblasti promítl i do bankovních a spořitelních služeb Poštovní spořitelny, řízené vyhláškami protektorátního ministerstva financí a ministerstva dopravy (poštovní správa), od roku 1942 ministerstva dopravy a techniky.

Vyhláška ministerstva financí (revizního odboru) z 23. 1. 1940¹ o platech ve prospěch Židů, židovských podniků a židovských osobních sdružení přikazovala ve smyslu devizového zákona, vládního nařízení č. 155/1939 Sb., konat veškeré platby pro shora uvedené pouze na vázaný účet příjemce u některé devizové banky nebo tuzemského peněžního ústavu, který byl k tomu zmocněn ministerstvem financí (revizním odborem). Nevztahovala se na arizované podniky. Od složení byly osvobozeny pouze platby za zboží a výkony při provozu podniku nebo povolání. Z vázaných vkladů mohl majitel vybírat pro sebe a svou rodinu dohromady nejvýše 1 500 korun týdně s výjimkou řádně dokladovaných skutečných provozních nákladů. Převádět židovské vkladní knížky na jiné osoby nebo z jednoho peněžního ústavu do druhého bylo dovoleno pouze s povolením ministerstva financí (revizního odboru) nebo zmocněných úřadů, stejně jako zřizovat bezpečnostní schránky a uzavřené úschovy nebo z nich vybírat.

Navazující ustanovení ministerstva dopravy (poštovní správa) „Zajištění židovského majetku, výplaty ve spořitelní službě“ z 26. 2. 1940 ukládalo zaměstnancům vyžádat si při každé výplatě z vkladní knížky ať v hotovosti nebo spořitelní poukázkou prohlášení, že nejde o židovskou vkladní knížku nebo vybírající není Žid. V opačném případě musel dotyčný učinit prohlášení, že během uplynulých sedmi kalendářních dnů nevybral více než 1 500 korun. Opatření se netýkalo vkladních knížek pro veřejné úřady, ústavy, podniky aj. nebo při výplatě uniformovanému příslušníku německé branné moci apod. Následné upřesnění zrušilo omezení poštovní poukázkové, dobírkové, příkazní, výběrkové a šekové služby, kdy pošta nebyla plátcem, ale pouze zprostředkovatelem. Citovaná vyhláška však zůstala v platnosti při placení šekovým vplatním lístkem na šekový účet Žida u Poštovní spořitelny.²

Toto nepřiliš dobře vymyšlené ustanovení zřejmě vyvolalo vlnu odporu nežidovského obyvatelstva, které při každé peněžní manipulaci s účtem či vkladní knížkou muselo vyplňovat zmíněné prohlášení. Proto ve Věstníku ministerstva dopravy pro obor protektorátní pošty Čech a Moravy (dále jen poštovním věstníkem - PV) vyšla 9. 3. 1940³ další interpretace vyhlášky ministerstva financí s cílem usnadnit árijoům používání vkladních knížek. Vkladní knížky Poštovní spořitelny se měly na straně 2 označit písmenem A pro árijské vlastníky nebo N pro neárijsce. Stejný postup byl zaveden při zakládání přihlášky ke spořitelní službě. Prohlášení se nadále musela vyplňovat pouze při manipulaci s vkladní knížkou označenou písmenem N.

Vyhláška ministerstva financí z 8. 3. 1940⁴ rozšiřovala vyhlášku z 23. 1. 1940 i na nežidovského manžela nebo manželku Žida, pokud manželství trvalo. Peněžní ústavy byly povinny k 15. 5. 1940 oznámit ministerstvu financí (reviznímu odboru), které z bezpečnostních schránek a uzavřených úschov byly po 15. 3. 1939 zřízeny osobami nežidovského původu, žijícími v manželství se Židem.

Vkladní knížky, patřící nežidovským partnerům ze smíšených manželství musely poštovní úřady a pokladny Poštovní spořitelny také označit písmenem N a od držitelů vkladních knížek s označením A si vyžádat doplňující prohlášení, že nežijí v manželství se Židem.⁵

U clearingových účtů doplnila Poštovní spořitelna v Praze šekové poukázky Národní banky pro Čechy a Moravu, šekový účet číslo 200, prohlášením, že osoba stvrzující příjem výplaty není Židem, že je s ním v manželství a nejde o židovský podnik. V opačném případě poštovní úředník částku nevydal, ale zřídil u Poštovní spořitelny vázaný účet, na který částku převedl.⁶

Definitivní zrušení židovských vkladních a spořitelních knížek a vkladních listů k 31. 12. 1940 a převedení vkladů na vázaný účet stanovila vyhláška ministerstva financí (revizního odboru) z 18. 11. 1940 na základě § 23 odst. 1 vládního nařízení č. 155/1939 Sb. Osoby, které měly v držení židovské knížky, byly povinny tuto skutečnost oznámit. Opatření se nevztahovalo na židovské podniky pod árijskou správou a na Židy cizí státní příslušnosti.⁷

Základní protižidovská opatření v pracovních oblastech

V souladu s norimberskými zákony bylo 24. 4. 1940 vyhlášeno vládní nařízení o právním postavení Židů ve veřejném životě. Pro Židy znamenalo dovršení postupné ztráty pracovních míst, zákaz soukromé praxe v mnoha oborech a vyloučení z veřejného, kulturního, společenského a společenského života. V důsledku tohoto a následných protižidovských opatření nesměli Židé pracovat jako učitelé, soudci, redaktoři, v bankovníctví, dopravě, poště, zdravotnictví aj., ani vykonávat soukromou praxi pro nežidovské klienty. V první polovině roku 1940 tím vrcholilo odstraňování židovské populace z hospodářského a veřejného života, které se postupnými kroky připravovalo od počátku okupace.

Pošta jako součást veřejné správy musela přikročit k propouštění židovských zaměstnanců na základě vládního nařízení č. 136/1940 Sb. o právním postavení Židů ve veřejném životě pro obor zaměstnaneckého práva veřejných zaměstnanců ze 4. 7. 1940. Podle ustanovení § 4 odst. 1, č. 4 nesměli být Židé zaměstnanci, ať ve formě služebního poměru veřejnoprávního či soukromoprávního (smluvního), hlavního nebo vedlejšího zaměstnání v činné službě u protektorátu a jiných veřejnoprávních korporací a subjektů.

Prováděcí pokyny⁸ k vládnímu nařízení č. 136/1940 Sb., uveřejněné v poštovním věstníku ze 30. 9. 1940, obsahovaly mimo jiné i následující vysvětlení k jeho jednotlivým paragrafům: „K § 1 vládního nařízení: Žid ve smyslu tohoto nařízení jest a) kdo pochází od nejméně tří podle rasy úplně židovských prarodičů, přičemž za úplně židovského se považuje prarodič bez dalších předpokladů, jestliže přísluší nebo příslušel k židovské náboženské společnosti; b) za Žida se považuje též židovský míšenec, pocházející od dvou úplně židovských prarodičů, který 1) dne 16. 9. 1935 náležel k židovské náboženské společnosti nebo po tomto dni do ní jest přijat, 2) který dne 16. 9. 1935 byl v manželství se Židem nebo s ním po tomto dni do manželství vstoupil, 3) který pochází z manželství se Židem uzavřeného po dni 17. 9. 1935, 4) který pochází z nemanželského styku se Židem a byl narozen jako nemanželský po dni 31. 7. 1936. Prarodiči se rozumí děd a bába ze strany otce i matky.“

Stanovené postupy při zjišťování rodového původu zaměstnanců byly následující: a) zjištění, zda zaměstnanec je Žid nebo ne, se provádělo z moci úřední za povinné součinnosti zaměstnanců, b) rodový původ se určoval na základě prohlášení zaměstnance a připojených dokladů o rodovém původu nebo osvědčení o židovském či nežidovském původu, vydaného podle § 2 vládního nařízení, a to i u nově přijímaných zaměstnanců, c) jako doklady o rodovém původu sloužily doklady matriční o narození nebo sňatcích, tj. rodné a křestní listy, oddací listy nebo úřední výtahy ze státních a církevních matrik. Alternativními způsoby při prokazování původu byly výpisy ze soudních spisů a veřejných knih získané prostřednictvím oddělení pro opatřování rodových dokladů ministerstva vnitra nebo zveřejněním žádosti v ordinariátních listech příslušných diecézí.

Poštovní ředitelství (dále jen ŘP) na území protektorátu, která sídlila v Praze, Pardubicích a Brně, musela všem zaměstnancům svého správního obvodu zdarma dodat tiskopis „Prohlášení o rodovém původu“. Zaměstnanci museli předložit vyplněnou a podepsanou první stranu prohlášení nejpozději do 31. 10. 1940 přednostovi příslušného úřadu ředitelství. Druhou a třetí stranu prohlášení spolu s potřebnými doklady, u vdáných a ženatých i doklady manžela nebo manželky, museli odevzdat do 31. 12. 1941. Formální rozhodnutí, zda zaměstnanec je či není Židem, se nevydávala, pouze u zaměstnanců židovského původu se „učinilo příslušné věcné opatření“ podle § 5 vládního nařízení, kterým se ukončila jejich činná služba, a to: „a) přeložením z moci úřední do trvalé výslužby u zaměstnanců účastných na penzijním zaopatření, b) zrušením služebního poměru čekatelů a poskytnutím odbytného ve výši jednoho měsíčního platu, c) výpovědí služebního poměru smluvních zaměstnanců“. Od zaměstnance židovského původu, který se hlásil k německé národnosti, bylo nutné podle dopisu říšského protektora č. I 1d-147 z 10.

2. 1940 získat jeho předchozí souhlas. Spisy tohoto zaměstnance se postupovaly k vyřízení ministerstvu dopravy. Zaměstnancům se do osobního (služebního) výkazu do rubriky Poznámka učinil zápis: „Průkaz o nežidovském původu - vl. nař. č. 136/1940 Sb. - podán (č. ...)“. Výkaz o zaměstnancích židovského původu musela předložit jednotlivá ředitelství ministerstvu dopravy (poštovní správě) do 30. 11. 1940.

Otázky spojené s praktickým uplatňováním zákona č. 136/1940 Sb. a následných prováděcích pokynů ministerstva dopravy řešila jednotlivá ředitelství okružními výnosy. V okružním výnosu ŘP Praha z 11. 3. 1941⁹ byly zveřejněny odpovědi na dotazy přednostů poštovních úřadů: 1) zda se zjišťování rodového původu vztahuje i na zaměstnance, kteří vykonávají zaměstnání jako vedlejší, a 2) zda mají být tiskopisy „Prohlášení o rodovém původu“ zasílány zaměstnancům, kteří jsou ve vazbě říšskoněmeckých úřadů, respektive jak má být u nich rodový původ zkoumán. V odpovědi na ad 1) se uvádělo, že „ze znění části II. oběžníku ministerstva vnitřa ze 13. 8. 1940 č. B.-3393-1/8-40-3 vyplývá, že zjišťování rodového původu se vztahuje i na zaměstnance, kteří je vykonávají jako vedlejší zaměstnání a rovněž na posluhovačky (uklízečky) v úřadech, stejně tak jako na osoby, které na základě smlouvy vykonávají určité práce, třeba i časově omezené, za denní nebo úkolovou mzdu. Od zjištění rodového původu může být upuštěno jen tehdy, když jsou pro protektorátní správu a jiné veřejné korporace konány určité, časově omezené práce na základě smlouvy o dílo, nebo-li, když nejde o služební poměr. Ad 2) Vládní nařízení stanovuje zjišťovat rodový původ zaměstnanců z moci úřední, účast zaměstnanec je deklarována pouze pro usnadnění a uspokojení řízení a zajištění spoluodpovědnosti, ale není rozhodující, proto tam, kde je znemožněna, tzn., když je ve vazbě německých říšských úřadů, musí toto úřad zajistit vlastním řízením za případné spoluúčasti rodinných příslušníků“.

Výnos ŘP Praha¹⁰ z 9. 10. 1941 ukládal všem služebnám v obvodu ředitelství předložit obratem seznam židovských míšenců 1. a 2. stupně a zaměstnanců, kteří mají za manželku nebo manžela Žida nebo židovského míšence 1. stupně, pokud náleží k okruhu osob uvedených v § 1.25 a § 1.26 vládního nařízení č. 379/1938 Sb. a jsou zaměstnanci protektorátu, jeho podniků, zemí, obcí apod. Všem zaměstnancům se muselo předložit prohlášení o negativním zjištění, které se vyplněné a podepsané uložilo u úřadu. Zprávu s označením osob, na které se výnos vztahoval, případně negativní hlášení, zaslala služebna v označené obálce „K sběrnému číslu 232.162/P-1941“.

11. 10. 1941 vyšel okružní výnos, který rušil omezení seznamu podle § 1.25 a § 1.26 vládního nařízení č. 379/1938 Sb. a rozšířil tuto povinnost na všechny zaměstnance bez rozdílu.¹¹ Obdobná situace byla i v obvodech Ředitelství pošt ŘP Pardubice a Brno. Na vládní nařízení č. 137/1942 Sb. z 9. 4. 1942, zpřísňující ustanovení o uzavírání sňatku se židovskou míšenkou či míšencem 1. a 2. stupně, navázala v poštovní správě řada vyhlášek, výnosů a prováděcích ustanovení. Upozorňoval na ně úřední list ŘP Pardubice¹² ze 4. 7. 1942, zakazující veřejným zaměstnancům uzavírat sňatek se Židem nebo židovským míšencem 1. a 2. stupně. Výjimečně, když snoubenka byla míšenka 2. stupně, mohl příslušný ústřední úřad sňatek povolit. Všichni zaměstnanci měli povinnost před sňatkem prokázat, že budoucí manželka či manžel nespadá pod ustanovení zákona č. 137/1942 Sb., a to oznámením s připojeným rodným listem snoubenky nebo snoubence, jejich či jeho rodičů, oddacím listem rodičů a rodnými listy všech čtyř prarodičů. Výměr, že proti manželství nejsou námitky, vydávalo příslušné ředitelství. Shora uvedené nařízení se vztahovalo i na telegrafní a pomocné dělníky, myčky, podnikatele poštovních jízd, postilióny a vozky, na správce poštoven a smluvních telefonních služeben.

V prováděcím ustanovení ŘP Brno¹³ z 10. 6. 1942 byl zveřejněn obdobný text jako ve výnosu ŘP Pardubice s tím rozdílem, že vyzdvihoval osobní zodpovědnost přednostů úřadů a služeben za dodržení předpisu a vracel se k vládnímu nařízení č. 136/1940 Sb. s upozorněním, že se do 20. 6. 1942 musí předložit seznamy zaměstnanců všech kategorií, kteří dodali prohlášení o rodovém původu pouze s osvědčením o nežidovském původu, ale bez předepsaných dokladů.

Okružní výnos pražského poštovního ředitelství¹⁴ z 19. 5. 1942 připomínal vládní nařízení č. 137/1942 Sb. a povinnost vyřadit židovské míšence nebo manželku či manžela židovského míšence nebo míšenky 1. stupně do tří měsíců ze služby. Služebny měly vyhotovit jejich seznamy včetně uvedení služební hodnosti. Ve službě bylo možné ponechat židovské míšence, kteří byli veřejnými zaměstnanci již 1. 8. 1914, bojovali ve světové válce na straně Rakousko-Uherska nebo jeho spojenců, případně ty, jejichž otcové, synové nebo manželé v této válce padli, a dále ty, kteří měli za manželku míšenku 2. stupně. Všem vedoucím poštovních úřadů, telegrafních stavebních úřadů a služeben se ukládala povinnost sdělit jména zaměstnanců, kteří „vzbuzují určité pochybnosti“.

V dodatku k okružnímu výnosu ŘP Praha ze 16. 6. 1942¹⁵ se uvádělo, že s přihlédnutím k obtížím při získávání dokladů se ti zaměstnanci, kteří doklady nemohli získat proto, že byli nalezenci, jejich matřiky byly uloženy na území sovětského Ruska, byly zničeny nebo přes veškerou prokazatelnou snahu doklady

nemohli získat, nepovažovali za Židy nebo míšence, pokud tomu jiné okolnosti nenavštěvovaly. Řízení o jejich původu se tím považovalo za ukončené, stejně jako u zaměstnanců, jejichž doklady se nalézaly na území válčícího státu nebo státu, se kterým neexistoval pravidelný styk. Ostatní, kteří doklady nedodali, „měli být zevrubně posuzováni“.

Posledním ustanovením ve věci Židů a židovských míšenců v poštovní službě, zachyceným v poštovních výnosech, byly prováděcí pokyny k vládnímu nařízení č. 136/1940 Sb. podle okružního výnosu ministerstva vnitra č. B - 3393-5/11-1942-2/1 z 8. 1. 1943. Zaměstnanec, jehož nemanželský otec nebyl znám a matka nebyla Židovkou nebo míšenkou 1. stupně, nebyl považován za Žida.¹⁶

Zaměstnanci nežidovského původu byli již 15. 11. 1940 výnosem ministerstva dopravy upozorněni, že udržování styků se Židy neodpovídá jejich zvláštním povinnostem a postavení v protektorátní správě a je zakázáno.¹⁷

Protizidovská opatření v sociální a zdravotní oblasti v poštovních vyhláškách

Vyhláškou ministra dopravy a techniky v dohodě s ministrem hospodářství a práce ze 3. 2. 1942 byly zavedeny prodej lístků a známek pro dovolenou a výplata platu pro dovolenou ve stavební živnosti a ve vedlejších stavebních živnostech prostřednictvím pošty. Pošta propůjčila svá zařízení ke kontrole tisku, k evidenci a prodeji lístků a známek pro dovolenou a výplata platu pro dovolenou v částce hodnoty známek přímo na poštovních úřadech nebo prostřednictvím poštoven a přespolních listonošů. Pošta vyplácela plat pro dovolenou na základě předloženého lístku s nalepenými známkami, opatřeného potvrzením zaměstnavatele o uvolnění výplaty a potvrzením o příjmu.¹⁸ 21. 2. 1942 k tomu vyšel v poštovním věstníku prováděcí pokyn včetně vyobrazení známky pro dovolenou.¹⁹

Zákaz výplaty platu pro dovolenou židovským zaměstnancům ve smyslu vládního nařízení č. 260/1942 Sb. ze 17. 7. 1942 o zaměstnávání Židů byl oznámen poště 17. 8. 1942 ustanovením ministerstva dopravy s tím, že již nalepené známky se v tomto případě převádějí ve prospěch pošty.²⁰

Lékařskou péči židovských pojištěnců - poštovních penzistů, upravovaly okružní výnosy a úřední listy jednotlivých poštovních ředitelství.²¹ Židovští pojištěnci a jejich oprávnění rodinní příslušníci, stejně jako židovští rodinní příslušníci árijských pojištěnců, směli být ošetřováni pouze židovskými lékaři, pokud Tito byli k vykonávání lékařské péče oprávněni. Židovští lékaři nebyli smluvními lékaři Léčebného fondu, a proto příspěvek z pojištění nebyl proplácen lékařům, ale přímo léčeným osobám po předložení saldovaného a specifikovaného účtu. Židovští lékaři nemohli na účet Léčebného fondu vystavovat recepty na léky a léčebné pomůcky a do nemocnice směli nemocného poslat pouze v případě nakažlivé choroby či přímého ohrožení života. Ve veřejném zájmu, nebyla-li jiná možnost, mohl židovského nemocného ošetřit i nežidovský lékař, ovšem na jeho přímý účet.

Omezení židovských obyvatel při používání služeb pošty, telegrafu, telefonu a rozhlasu

Nařízení z 23. 9. 1939 o odebrání rozhlasových přijímačů Židům a ze 7. 1. 1941 o jejich vyloučení z telefonního provozu vycházela z příslušné aplikace říšských zákonů staršího data (1935 - 1939), včleněných do protektorátního právního systému prostými nařízeními úřadu říšského protektora. Navazovala na ně řada interních předpisů jednotlivých poštovních ředitelství, které upravovaly používání poštovních, telegrafních, telefonních a rozhlasových služeb židovskými obyvateli.

V říjnu 1939 vyšlo nařízení o odebrání rozhlasových přijímačů a zrušení rozhlasových koncesí neárijcům v úředním listu ŘP Pardubice.²² Výnos ministerstva dopravy (poštovní správy) z 13. 12. 1940 ukládal žadatelům o nové rozhlasové koncese předložit k žádosti prohlášení o státní příslušnosti. V případě, že šlo o státní příslušníky bývalé polské republiky nebo nepřátelského státu nebo žili s židovským rodinným příslušníkem, posuzoval žádost vedoucí úřadu státní policie. Židovským žadatelům byla žádost ihned na poštovním úřadu bez dalšího řízení zamítnuta.²³

Okružní výnos ŘP Praha ze 17. 2. 1941 oznámil všem poštovním úřadům a služebnám zdejšího poštovního obvodu vyjma pražských poštovních úřadů, že Židé byli vyloučeni z telefonního provozu s výjimkou židovských advokátů, lékařů, porodních asistentek, nemocnic, chudobinců a ošetřoven, židovské náboženské obce v Praze a jejich poboček v protektorátu, Židů cizí státní příslušnosti a některých podniků (živností). Úřady měly vypracovat seznam židovských účastníků s kolonkou spoluúčastníků telefonních stanic a předložit ho do tří dnů zvláštní správě oddělení IVc poštovního ředitelství. Přednostové telegrafních stavebních úřadů měli po 28. únoru v součinnosti s přednosty příslušných poštovních úřadů provést revizi rasové příslušnosti telefonních účastníků.²⁴ Obdobná prováděcí nařízení byla vydána pro celý protektorát.

Lfd. Nr. Poř. čís.	Einlieferungs- — Podací			Empfänger adresát	Bestimmungsort místo určení
	Datum	Nummer číslo	Post.-mt úřad		
211	12. 5. 42	4479	Prag 26 — Praha 26	Eduard Nový	Kladno
212	3. 6. 42	277	Prag 31 — Praha 31	Wilhelm Oppenheimer	Budweis
213	5. 6. 42	529	Prag 33 — Praha 33	Josef Tůma	Brno
214	?	1202	Prag 73 — Praha 73	Ant. Strnad	Jablunné
215	?	108	Chlumetz bei Wittingau Chlum u Třeboně	Otto Schwarz	Warschau
216	10. 6. 42	799	Neu-Bidschow — Nový Bydžov	Josef Holý	Nový Bydžov
217	?	287	Pisek — Pisek	Jan Voběrek	Budějovice
218	3. 6. 42	319	Pilsen 5 — Plzeň 5	Ant. Koutková	Praha XII.
219	9. 6. 42	431	Schwihau — Švihov	Josef Liška	Plzeň
220	11. 5. 42	113	Kolin 2 — Kolín 2	Karel Chládek	Praha II.
221	16. 6. 42	196	Wolin — Volyně	Frant. Růžička	Praha-Libeň
222	23. 4. 42	506	Swikowetz — Zvíkovec	Josef Blažek	Plzeň
Postanweisungen:			Poštovní poukázky:		
223	9. 5. 42	265	Moderschan — Modřany	Ida Walisch	Litzmannstadt
224	9. 5. 42	266	Moderschan — Modřany	Frieda Fink	Litzmannstadt
225	15. 4. 42	2521	Prag 1 — Praha 1	Fa. Vítěk	Praha
226	22. 4. 42	25748	Prag 1 — Praha 1	Rud. Haüner	Kněžves
227	27. 4. 42	26607	Prag 1 — Praha 1	Robert Weiss	Brünn
228	7. 4. 42	1846	Prag 3 — Praha 3	Malka Dalfen	Kolomca
229	24. 4. 42	7340	Prag 3 — Praha 3	B. Měšťanová	Lysá n. Labem
230	27. 4. 42	7745	Prag 3 — Praha 3	Georg Brill	Litzmannstadt
231	27. 4. 42	7853	Prag 3 — Praha 3	Paul Kornfeld	Litzmannstadt
232	29. 4. 42	8658	Prag 3 — Praha 3	Dr. Alex Kapperl	Litzmannstadt
233	29. 4. 42	8697	Prag 3 — Praha 3	Klára Heller	Litzmannstadt
234	29. 4. 42	8759	Prag 3 — Praha 3	Ch. Rimkowski	Litzmannstadt
235	30. 4. 42	9132	Prag 3 — Praha 3	Güdewältleser Gettoverwaltung	Litzmannstadt
236	30. 4. 42	9216	Prag 1 — Praha 1	Willy Liebers	Litzmannstadt
237	28. 4. 42	2380	Prag 4 — Praha 4	Julie Aidová	Praha II.
238	31. 3. 42	2679	Prag 4 — Praha 4	Hana Reinisch	Izbica a W.
239	19. 5. 42	462	Prag 56 — Praha 56	Edward Kolmer	Komárov
240	7. 5. 42	788	Prag 65 — Praha 65	Ing. R. Biegler	Litzmannstadt
241	24. 4. 42	1999	Prag 66 — Praha 66	Vladimír Smolacha	Pankrác
242	1. 4. 42	60	Prag 79 — Praha 79	Johann V. Spolak	Praha II.
243	25. 3. 42	14166	Wien 46	M. G. Horn	Praha II.
244	21. 5. 42	404	Kolin 3 — Kolín 3	Elisabeth Benda	Litzmannstadt
245	23. 5. 42	427	Kolin 3 — Kolín 3	Robert Benda	Litzmannstadt
246	26. 5. 42	443	Kolin 3 — Kolín 3	Robert Benda	Litzmannstadt
247	26. 5. 42	444	Kolin 3 — Kolín 3	Elisabeth Benda	Litzmannstadt
248	1. 5. 42	288	Prag 3 — Praha 3	Ältesten Juden	Litzmannstadt
249	4. 5. 42	953	Prag 3 — Praha 3	Ober-Bürgermeister	Litzmannstadt
250	5. 5. 42	1265	Prag 3 — Praha 3	Steffi Silberstern	Litzmannstadt
251	6. 5. 42	1990	Prag 3 — Praha 3	Den ältesten Juden	Litzmannstadt
252	6. 5. 42	2023	Prag 3 — Praha 3	Olga a Josef Lustig	Litzmannstadt
253	6. 5. 42	2178	Prag 3 — Praha 3	Ch. Remkowski	Litzmannstadt
254	6. 5. 42	2179	Prag 3 — Praha 3	Ch. Remkowski	Litzmannstadt
255	6. 5. 42	2245	Prag 3 — Praha 3	Friedrich Löwy	Litzmannstadt
256	6. 5. 42	2274	Prag 3 — Praha 3	Julie Vogel	Litzmannstadt
257	12. 5. 42	2362	Prag 3 — Praha 3	Adele Weisskopf	Litzmannstadt
258	7. 5. 42	2739	Prag 3 — Praha 3	Julie Vogel	Litzmannstadt
259	8. 5. 42	3055	Prag 3 — Praha 3	Martha Städler	Litzmannstadt
260	8. 5. 42	3130	Prag 3 — Praha 3	Den ältesten Juden	Litzmannstadt
261	9. 5. 42	3710	Prag 3 — Praha 3	Dr. Ing. Bruno Bernstein	Litzmannstadt
262	12. 5. 42	4318	Prag 3 — Praha 3	Olga Popper	Litzmannstadt
263	12. 5. 42	4420	Prag 3 — Praha 3	Helene Novák	Litzmannstadt
264	12. 5. 42	4446	Prag 3 — Praha 3	Richard Bloch	Litzmannstadt
265	12. 5. 42	4487	Prag 3 — Praha 3	Ilse Baum	Litzmannstadt
266	12. 5. 42	4589	Prag 3 — Praha 3	Den ältesten Juden	Litzmannstadt

Neodbytné zásilky neznámých odesílatelů - poštovní poukázky. Úřední list ŘP Praha č. 12, s. 65, z 2. 12. 1942. /PM/

Židovské obyvatelstvo bylo od roku 1941 omezeno i ve styku s poštovními úřady. Výnosem ministerstva dopravy (poštovní správy) č. P-38.856-C/1-1941 z 25. 8. 1941 bylo odbavování Židů u poštovních přepážek, i pokud šlo o podávání spěšných zásilek a telegramů, omezeno ve Velké Praze a v jiných městech s více poštovními úřady na jeden malý poštovní úřad, umístěný v postranní ulici, a to na odpoledne do 17 hodin.

Pro obvod Ředitelství pošt Praha specifikoval toto nařízení okružní výnos č. 217.205-IIIa-1941 z 24. 9. 1941. Pro Velkou Prahu zajišťoval odbavování židovských zásilek a podávání telegramů poštovní úřad Praha 3 v Ostrovní ulici číslo 9n, a to od 13 do 17 hodin. Vydával také zásilky proti oznámení, které nebyly při pravidelné doručovací službě ostatních poštovních úřadů Velké Prahy doručitelné. Nedoručitelné zásilky byly adresátům oznámeny obvyklým způsobem a zaslány nejbližším poštovním kursem poštovnímu úřadu Praha 3 s tím, že jsou k vyzvednutí v odpoledních hodinách příštího dne. Všechny poštovní úřady Velké Prahy musely být označeny vývěskou, která upozorňovala židovské obyvatele na určený úřad, úřední hodiny a na skutečnost, že k 29. 9. 1941 budou zrušeny případné příhradky židovských výhradců.

Pro obvod ŘP Praha mimo Velkou Prahu byly určeny pro styk s židovským obyvatelstvem poštovní úřady Beroun 2, České Budějovice 4, Kladno 2, Kolín 3, Louny 2, Mělník 2, Mladá Boleslav 2, Písek 2, Plzeň 7, Rakovník 2, Tábor 2 a Turnov 2 se stejným režimem jako v Praze. Ve městech s jedním poštovním úřadem a na vesnicích směli Židé vyřizovat záležitosti na poštovních úřadech pouze ve stanovených odpoledních hodinách do 17 hodin.²⁵ Dodatkem z 3. 10. 1941 se předešlé opatření rozšířilo i na používání veřejných telefonních hovorů na poštovních úřadech.²⁶ Příslušné okružní výnosy ŘP Pardubice a Brno se nedochovaly.

Pro styk Židů se služebnami na pražském ředitelství pošt a na telegrafních stavebních úřadech byla okružním výnosem ze 16. 2. 1942 stanovena doba od 8 do 9 hodin v úterý a ve středu.²⁷

Opatření, zveřejněná v poštovních výnosech, byla jen malou částí protektorátních protizidovských nařízení, kterých bylo vydáno více než tři sta. Poštovní věstník, úřední listy a okružní výnosy jednotlivých poštovních ředitelství zaznamenávaly jen ta, která se dotýkala poštovních zaměstnanců - Židů nebo upravovala užívání poštovních služeb židovským obyvatelstvem. Zrušena byla až výnosem ministerstva pošt č. I/3c-2710-0 z 30. 5. 1945.²⁸

Na podzim roku 1941 vyvrcholila perzekuce protektorátních Židů jejich deportacemi do ghetta a vyhlazovacích táborů. Deportace z protektorátního území začaly 16. 10. 1941, kdy odjel první z pěti transportů do ghetta v Lodži. Po něm následovaly transporty 21., 26. a 31. října a 3. listopadu, kterými bylo deportováno celkem 5 000 osob. 16. listopadu odjel transport do ghetta v Minsku. Od konce listopadu 1941 začaly deportace do ghetta v Terezíně.

Tuto skutečnost odráží i výnosy protektorátní poštovní správy. 10. 12. 1941 uváděl okružní výnos ŘP Praha, že pro poštovní přepravu pro Židy do Lodže jsou připuštěna pouze psaní do 20 gramů, poštovní poukázky kromě telegrafických, vplatní lístky a telegramy. Balíky se do lodžského ghetta nepřijímaly.²⁹ 4. 3. 1942 byly veškeré zásilky do táborů v Lodži, Minsku a Rize (kam byly vypraveny dva transporty vězňů 9. a 15. 1. 1942 již z terezínského ghetta) zastaveny s výjimkou vkladů ve prospěch židovských starších správy ghatt. Jako důvod bylo oznámeno přílišné zatížení říšského komisariátu Ostland a Generálního gouvornementu.³⁰ Říšský komisariát Ostland a Generální gouvornement byly nesamostatné útvary pod říšskou správou. Komisariát Ostland zahrnoval území větší části dnešního Běloruska a pobaltských republik Litvy, Lotyšska a Estonska, jeho správním střediskem byl Minsk. Generální gouvornement byl vytvořen po obsazení Polska německými vojsky v jeho východní části a jeho centrem byl Krakov.

Zásilky již přijaté k přepravě byly vráceny zpět odesílatelům. Ty, které nebylo možno vrátit kvůli chybné adrese, byly podle platného poštovního řádu č. 175/1936 z 19. 6. 1936 zveřejněny v úředních listech poštovních ředitelství v seznamech neodbytných zásilek neznámých odesílatelů.³¹ Seznamy neodbytných zásilek obsahovaly po 24. 11. 1941 také zásilky pro vězně v ghettu Terezín.

Herrn/Frau/frl.
Pan/paní/si.

O p i s .
K l a b e r G.S.
I. Rámová 1.

6.6.1942

Zu unserer Mitteilung, dass Sie in den Transport AAH eingereiht worden sind, teilen wir Ihnen mit, dass die Zeit Ihres Antrittes noch nicht festgesetzt worden ist. Sie haben trotzdem Sonntag den ganzen Tag zuhause reisebereit zu warten, da es nicht ausgeschlossen ist, dass Sie bereits im Laufe des Tages auf unsere weitere Weisung werden antreten müssen. Wir bitten Sie, Ihr gesamtes Gepäck ausser mit Ihrem Namen und Adresse noch mit der Transportbezeichnung AAH zu beschreiben.

K našemu oznámení, že jste byl zařazen do transportu AAH Vám sdělujeme, že doba Vašeho nástupu nebyla dosud stanovena. Přesto musíte v neděli po celý den býti připraven k transportu a vyčkávatí našich dalších pokynů, poněvadž není vyloučeno, že na základě Vám daného příkazu budete museti ještě v neděli nastoupiti. Prosíme Vás, abyste na svá zavazadla mimo jméno a adresu uvedli ještě transportní označení AAH.

Jüdische Kultusgemeinde in Prag
Židovská náboženská obec v Praze.

Opis předvolání do transportu
ze 6. 6. 1942 pro G. Klaberovou.
IŽM/

Jüdische Kultusgemeinde in Prag
Sammeldienst
Židovská náboženská obec v Praze
Sběrná služba

* 5792

--	--

Herrn, Frau, Fräulein
Pán, paní, slečna *Klaver Gertrude*
wohnhaft *Rámová 1*
bytem

Übernommen zur Beförderung zur Vorladungsstelle
Převzato k dopravě na místo předvolání

2 kufry Nr. _____
1 kufel čís. _____

Nr. _____
čís. _____

Nr. _____
čís. _____

Nr. _____
čís. _____

Nr. _____
čís. _____

Nr. _____
čís. _____

Datum *7/6* 1942 Übernommen — Převzal *Swog*

Lager	Gelagert	Transport
übernommen Stück		
am		
Unterschrift	Unterschrift	Unterschrift

A5/117 - MAT 6 n - 150 Bl. - IV/42 - Nov/390

Soupis zavazadel
účastnice transportu.
IŽM/

Prameny

1. Věstník ministerstva dopravy pro obor protektorátní pošty Čech a Moravy (dále jen PV). Od roku 1941 vycházel pod názvem Poštovní věstník ministerstva dopravy v Praze a od roku 1942 pod názvem Poštovní věstník ministerstva dopravy a techniky. PV č. 5b ze 3. 2. 1940, částka 2, s. 43-5, Poštovní muzeum (dále PM) sign. A 773. Veškeré dále citované PV mají stejnou signaturu. Též Cinner M.: Židé a židovský podnik v poštovním a právním řádu. Naše pošta, ročník XXII, č. 8, s. 159-162, PM sign. A 57.
2. Č. 12.669-C/1 z 26. 2. 1940. PV č. 9b z 28. 2. 1940, částky 21 a 22, s. 77-79.
3. Č. 15.113-C/1 ze 7. 3. 1940. PV č. 11b z 9. 3. 1940, částka 30, s. 90-1.
4. PV č. 12b ze 16. 3. 1940, částka 3, s. 99-100.
5. Č. 16.189-C/1-1940 ze 14. 3. 1940. PV č. 12b ze 16. 3. 1940, částka 32, s. 101.
6. Č. 21.355-C/1 z 29. 4. 1940. PV č. 22b ze 4. 5. 1940, částka 54, s. 187-8.
7. PV č. 73b z 30. 11. 1940, částka 27, s. 757-9 a Č. 50.013-C/1 z 23. 11. 1940, částka 154, s. 759-60.
8. Č. Kp 2.045-B/1 z 26. 9. 1940. PV č. 57b z 30. 9. 1940, částka 132, s. 563-73, 3 str. přílohy, 1 str. poučení.
9. Č. 62.824-P-1941. Okružní výnosy (dále OV) Ředitelství pošt Praha (dále ŘP Praha) č. 34, r. 1941, s. 91-3. PM sign. A 799. Veškeré dále citované OV ŘP Praha mají stejnou signaturu.
10. Č. 232.162-P-1941. OV ŘP Praha č. 144, r. 1941, s. 468-9.
11. Č. 234.604-P-1941. OV ŘP Praha č. 147, r. 1941, s. 479.
12. Č. 53908-P-42 z 26. 6. 1942. Úřední list (dále ÚL) ŘP Pardubice č. 7 ze 4. 7. 1942, s. 33-5. PM sign. A 765. Veškeré dále citované ÚL ŘP Pardubice mají stejnou signaturu. Též Č.146.853-P-1942 z 24. 6. 1942. OV ŘP Praha č. 87, s. 280-1.
13. Č. 69.224-IIa z 10. 6. 1942. ÚL ŘP Brno č. 12 ze 13. 6. 1942, s. 93-6, PM sign. A 766. Veškeré dále citované ÚL ŘP Brno mají stejnou signaturu.
14. Č.116.522/P-1942 z 19. 5. 1942. OV ŘP Praha č. 68, r. 1942, s. 213-5.
15. Č.135.493-P-1942 ze 16. 6. 1942. OV ŘP Praha č. 82, r. 1942, s. 265-9.
16. Č.1652-III/1 z 23. 1. 1943. PV č. 8. ze 6. 2. 1943, částka 28, s. 79.
17. Č. Kp. 2.641-B/1 z 15. 11. 1940. PV č. 71b ze 16. 11. 1940, částka 152, s. 70.
18. Č. 8.175-C/1 ze 3. 2. 1942. PV č. 5 ze 7. 2. 1942, částka 3, s. 48-51 a částka 22, s. 51-2, tamtéž.
19. Č. 10.745-A/4 a Č. 10.745-C/1 ze 17. 2. 1942. PV č. 7 z 21. 2. 1942, částka 33 a 34, s. 67-8.
20. Č. 37.906-C/1 ze 17. 8. 1942. PV č. 38 z 22. 8. 1942, částka 157, s. 376-7.
21. Č. 418.421-IIIf-Lf-1941. OV ŘP Praha č. 156, r. 1941, s. 514 a Č. 169.437-IIIf-1942 z 8. 9. 1942. OV ŘP Praha č. 113, s. 353 a Č. 114.910-IIId. z 23. 9. 1942. ÚL ŘP Brno č. 25 ze 6. 10. 1942, s.188-9.
22. Č. 67945-IV-39 z 12. 10. 1939. ÚL ŘP Pardubice č. 35 ze 14. 10. 1939, s. 148.
23. Č. 47.178-C/3 ze 13. 12. 1940. PV č. 77b z 21. 12. 1940, částka 164, s. 812-3 a Č. 17298-IV-41 z 27. 2. 1941. ÚL ŘP Pardubice č. 7 ze 3. 3. 1941, s. 27 a Č. 51.887-IVa-1941 ze 4. 3. 1941. OV ŘP Praha č. 30, s. 74-5.
24. Č. 8.387/IVc-1941 ze 17. 1. 1941. OV ŘP Praha č. 10, r. 1941, s. 26 a Č. 42.386-IVc-1941 ze 17. 2. 1941. OV ŘP Praha č. 23, r. 1941, s. 58-60.
25. Č. 217.205-IIIa-1941 z 24. 9. 1941. OV ŘP Praha č. 132, r. 1941, s. 399-402 a Č. 268.475-IIIa-1941 z 28. 11. 1941. OV ŘP Praha č. 180, r. 1941, s. 602.
26. Č. 225.044-IVb-1941 ze 3. 10. 1941. OV ŘP Praha č. 139, r. 1941, s. 436.
27. Č.12.819-P-1942 ze 16. 2. 1942. OV ŘP Praha č. 23, r. 1942, s. 67.
28. Č. IA-2-2710-0 z 2. 6. 1945. OV ŘP Praha, r. 1945, s. 143.
29. Č. 279.843/IIIa-1941 z 10. 12. 1941. OV ŘP Praha č. 186, r. 1941, s. 628.
30. Č. 58.714/IIIa-1942 ze 7. 3. 1942. OV ŘP Praha č. 34, r. 1942, s. 99-100.
31. Úřední listy ŘP Praha, Pardubice a Brno, r. 1942, Věcný rejstřík: Neodbytné zásilky, jednotlivá čísla.

Mapka koncentračních táborů a ghett. //In: Dějiny 20. století, Mladá Fronta, Praha 1994/

Protektorátní občanská legitimace M. Mautnerové s vyznačeným datem příchodu do terezínského ghetta. |ŽM|